

Byzantina Symmeikta

Vol 29 (2019)

BYZANTINA SYMMEIKTA 29

Βιβλιοκρισία: Θεοδοσίου διακόνου Άλωσις τής Κρήτης (960-961). Théodose le diacre, La prise de la Crète, Paris 2017

Μαρία ΓΕΡΟΛΥΜΑΤΟΥ

doi: [10.12681/byzsym.21939](https://doi.org/10.12681/byzsym.21939)

Copyright © 2019, Μαρία Γερολυμάτου

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

To cite this article:

ΓΕΡΟΛΥΜΑΤΟΥ Μ. (2019). Βιβλιοκρισία: Θεοδοσίου διακόνου Άλωσις τής Κρήτης (960-961). Théodose le diacre, La prise de la Crète, Paris 2017. *Byzantina Symmeikta*, 29, 460–462. <https://doi.org/10.12681/byzsym.21939>

Θεοδοσίου διακόνου Ἄλωσις τῆς Κρήτης (960-961). *Théodose le diacre, La prise de la Crète*, introduction, traduction et notes René-Claude BONDoux et Jean-Pierre GRÉLOIS (édition bilingue). [Association des amis du Centre d'histoire et civilisation de Byzance. Truchements 1], Paris 2017, pp. 173. ISBN 978-2-916716-61-9

Τὸ ποίημα τοῦ Θεοδοσίου τοῦ Διακόνου Ἄλωσις τῆς Κρήτης (960-961) περιγράφει τὴν πολιορκία καὶ τὴν ἀνακατάληψη τοῦ Χάνδακα ἀπὸ τοὺς Βυζαντινοὺς τὸν Μάρτιο τοῦ ἔτους 961, ἔπειτα ἀπὸ ἐνάμισυ σχεδὸν αἰῶνα ἀραβικῆς κατάκτησης. Προϋπῆρξαν δύο ἀποτυχημένες ἐκστρατεῖες στὴν ἀρχὴ καὶ τὰ μέσα τοῦ 10ου αἰ. Τελικὰ οἱ Βυζαντινοὶ πέτυχαν τὸν στόχο τους στὰ χρόνια τῆς βασιλείας τοῦ Ρωμανοῦ Β' (959-963), κάτω ἀπὸ τὴν ἡγεσία τοῦ Νικηφόρου Φωκά, δομestίκου τῶν Σχολῶν τῆς Ἀνατολῆς καὶ μετέπειτα αὐτοκράτορα Νικηφόρου Β'.

Στὸ βιβλίον προτάσσεται μία περιεκτικὴ καὶ συνάμα κατατοπιστικὴ Εἰσαγωγή, ἡ ὁποία ἐντάσσει τὸ ἔργο στὸ ἱστορικὸ του πλαίσιο, ἐνῶ προσφέρει καὶ ἓνα σύντομο, ἀλλὰ οὐσιώδη φιλολογικὸ σχολιασμό. Οἱ δύο μεταφραστές καὶ σχολιαστές, ἄριστοι γινώστες τόσο τῆς ἀρχαίας, ὅσο καὶ τῆς μεσαιωνικῆς καὶ τῆς νεώτερης ἑλληνικῆς γλώσσας, ἔχουν ἀσχοληθεῖ μὲ τὴν ἔκδοση βυζαντινῶν πηγῶν, μὲ τὴ μελέτη ὄψεων τῆς βυζαντινῆς ἱστορίας¹, ἀλλὰ καὶ μὲ τὸν διεξοδικὸ ἱστορικὸ σχολιασμὸ καὶ τὴ μετάφραση νεώτερων πηγῶν ποὺ παρέχουν μοναδικὲς πληροφορίες γιὰ τὸν ἐρευνητὴ τοῦ Βυζαντίου².

Τὸ ποίημα εἶναι γραμμμένο σὲ ἱαμβικὸ τρίμετρο. Ἀπὸ τοὺς πρώτους στίχους ὁ ἀναγνώστης διαπιστώνει ὅτι βροῖθει ἀπὸ λογοτεχνικὰ σχήματα (παρηχήσεις,

1. *Géometries du fisc byzantin. Édition, traduction et commentaire* par J. LEFORT et al. (Réalités byzantines 4), Paris 1991· *La Bithynie au Moyen Age*, éd. B. GEYER – J. LEFORT (Réalités byzantines 9), Paris 2003.

2. *Pierre Gilles, Itinéraires byzantins. Introduction, traduction du latin et notes* J.-P. GRÉLOIS (Collège de France. Centre de recherche d'histoire et de civilisation de Byzance. Monographies 28), Paris 2007.

λογοπαίγνια, ὑπερβολές, ἀκουστικὲς καὶ ὀπτικὲς εἰκόνες), οἱ ὁποῖες ἐνδεχομένως τὸ καθιστοῦν κουραστικό. Ἡ κλασσικὴ παιδεία τοῦ ποιητῆ τὸν ὀδηγεῖ στὴ συχνὴ χρῆση παραθεμάτων (αὐτούσιων ἢ ἐλαφρῶς παραλλαγμένων). Τὸ ποίημα ἔχει γνωρίσει πέντε ἐκδόσεις. Ὁ Ν. Παναγιωτάκης πραγματοποίησε τὴν πρώτη κριτικὴ ἔκδοση³ ἀπὸ τὸν μοναδικὸ σωζόμενο κώδικα, τὸν Parisinus Supplem. gr. 352 (ff. 135r-140r) τοῦ 13ου αἰ. Ἡ ἔκδοση αὐτὴ συνοδεύεται ἀπὸ ἐκτενὴ φιλολογικὸ καὶ ἱστορικὸ σχολιασμό. Ὅπως ἔδειξε ὁ Παναγιωτάκης, τὸ ποίημα συντετέθη στὸ δεύτερο μισὸ τοῦ ἔτους 961 πρὸς τιμὴ τοῦ αὐτοκράτορα Ρωμανοῦ Β΄ καὶ προοριζόταν ἀρχικὰ νὰ ἀπαγγελθεῖ σὲ ἐπίσημη περίσταση ἐνώπιον τοῦ αὐτοκράτορα ὡς πανηγυρικός. Οἱ Grélois – Bondoux προτιμοῦν νὰ χρονολογήσουν τὸ ποίημα ἀνάμεσα στὴν κατάληψη τοῦ Χάνδακα (Μάρτιος 961) καὶ τὴν πτώση τοῦ Χάλεπ (Σεπτέμβριος 962). Φαίνεται ὅτι ὁ Θεοδοσίος δὲν πρόλαβε νὰ πραγματοποιήσει τὸ σχέδιό του. Ὁ πρόωρος θάνατος τοῦ Ρωμανοῦ Β΄ τὴν ἀνοιξὴ τοῦ ἔτους 963 τροποποίησε τὰ δεδομένα. Νέος ἰσχυρὸς ἄνδρας ἀνεδείχθη ὁ μάγιστρος Νικηφόρος Φωκᾶς. Ὁ ποιητὴς ἀναφέρεται ἐλάχιστα στὸν νικητὴ στρατηγὸ στὸ ποίημα. Γιὰ νὰ καλύψει αὐτὸ πὸν θὰ μπορούσε νὰ ἐρμηνευθεῖ ὡς ἀσέβεια προσθέτει μίᾳ εἰσαγωγῇ σὲ πεζὸ λόγο, στὴν ὁποία ἀπευθύνεται στὸν Νικηφόρο Φωκᾶ καὶ τὸν ἐπαινεῖ ἔμμεσα γιὰ τὴν κατάληψη τοῦ προπυργίου τῶν Χαμιδανιδῶν.

Οἱ Grélois – Bondoux ἔχουν χρησιμοποιήσει τὴν τελευταία κριτικὴ ἔκδοση ποὺ ἔγινε ἀπὸ τὸν Hugo Criscuolo⁴ καὶ ἀξιοποιοῦν τὸ πλουσιότατο ὑπόμνημα πηγῶν ποὺ τὴν συνοδεύει. Ὡστόσο, διατηροῦν κάποιες ἐπιφυλάξεις ἀπέναντι σὲ ὀρισμένες σχολιαστικὲς προτάσεις τῆς ἔκδοσης Criscuolo καὶ δὲν υἱοθετοῦν ἄκριτα ὅλες τὶς ἀναφορὲς στὶς πηγές⁵. Τὸ κείμενο συνοδεύεται ἀπὸ γαλλικὴ μετάφραση, στίχο πρὸς στίχο, ἔργο πολὺ δύσκολο, δεδομένου ὅτι οἱ μεταφραστὲς καταβάλλουν ἰδιαίτερη προσπάθεια νὰ ἀποδώσουν ἓνα δύσκολο γλωσσικὰ κείμενο μένοντας πιστοὶ στὸ ἀκριβὲς νόημα τῶν λέξεων. Ἐνδεικτικὸ τοῦ σεβασμοῦ στὸ πρωτότυπο εἶναι ὅτι δὲν παραλλάσσει οὔτε κἄν ὁ ἀριθμὸς τῶν στίχων. Αὐτὸ ὀδηγεῖ σὲ μίᾳ μετάφραση ποὺ θὰ μπορούσε νὰ θεωρηθεῖ κάπως «βαρειά» στὴ γαλλικὴ γλώσσα, ὅπως ὅμως σημειώνουν οἱ συγγραφεῖς,

3. Ν. Μ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΚΗΣ, *Θεοδοσίος ὁ Διάκονος καὶ τὸ ποίημα αὐτοῦ* «*Ἄλωσις τῆς Κρήτης*» [Κρητικὴ Ἱστορικὴ Βιβλιοθήκη, ἀρ. 2], Ἡράκλειο 1960.

4. *Theodosii diaconi de Creta capta*, ἐκδ. Η. CRISCUOLO (Biblioteca Scriptorum Graecorum et Romanorum Teubneriana), Leipzig 1979.

5. Βλ. τὶς παρατηρήσεις στὴν ἔκδοση Criscuolo τῶν Ε. LIVREA – Ρ. ELEUTERI (*Scriptorium* 39/1, 1985, 181-184).

πρόκειται για μία συνειδητή ἐπιλογή, ἀφοῦ τὸ ζητούμενο εἶναι ἡ ἀκριβὴς ἀπόδοση τοῦ λεξιλογικοῦ περιεχομένου. Ἡ παράθεση σὲ ἀντιπῆδες σελίδες τοῦ ἑλληνικοῦ κειμένου καὶ τῆς μετάφρασης διευκολύνει πολὺ τὸν ἀναγνώστη ποὺ δὲν ἐπιθυμεῖ ἀπλῶς νὰ διαβάσει τὴν ἀπόδοση στὰ γαλλικὰ τοῦ ποιήματος, ἀλλὰ νὰ παρακολουθήσει τὴ ροὴ τοῦ ἑλληνικοῦ κειμένου.

Σκοπὸς τῶν δύο μελετητῶν εἶναι νὰ κάνουν γνωστὸ στὸ πεπαιδευμένο κοινὸ ἓνα κείμενο λίγο γνωστὸ, τοῦ ὁποῖου ἡ ἱστορικὴ καὶ φιλολογικὴ ἀξία ἔχουν παραγνωρισθεῖ ἢ παρεξηγηθεῖ. Σημαντικὸ πλεονέκτημα εἶναι ὅτι δὲν ἀκολουθεῖται τὸ ἀγγλοσαξονικὸ σύγχρονο πρότυπο τῶν ἀπλῶν μεταφράσεων πηγῶν, μὲ τὸ ὁποῖο ὁ ἀναγνώστης ἀποξενώνεται ἀπὸ τὸ πρωτότυπο κείμενο καὶ ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα. Οἱ δύο σχολιαστὲς-μεταφραστὲς τηροῦν ἐπίσης μία πολὺ ἰσορροπημένη στάση ἀπέναντι στὴν ἱστορικὴ ἀξία τοῦ ποιήματος. Χωρὶς νὰ πρόκειται γιὰ ἀκριβῆ περιγραφή τῶν γεγονότων (ἄλλωστε δὲν εἶναι αὐτὸς ὁ σκοπὸς του), σίγουρα δὲν εἶναι φανταστικὴ διήγηση ἐντελῶς ἄχρηστη, ὅπως ἔχει κατὰ καιροὺς ὑποστηριχθεῖ. Ὅπως ἐπισημαίνουν, ἡ σύνθεση τοῦ ποιήματος βρίσκεται πολὺ κοντὰ χρονικὰ μὲ τὰ γεγονότα καὶ κάποιοι ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ τὰ βίωσαν θὰ βρισκόνταν σίγουρα μεταξὺ τοῦ ἀκροατηρίου. Ἡ σημαντικότερη ὠστόσο συνεισφορὰ στὴν προσέγγιση τοῦ ποιήματος εἶναι ἡ νέα αἰσθητικὴ ὀπτικὴ μέσα ἀπὸ τὴν ὁποία οἱ δύο σχολιαστὲς-μεταφραστὲς προτείνουν νὰ διαβάσει ὁ ἀναγνώστης τὸ ἔργο. Ἄντὶ τοῦ κακόγουστου, ὑπερφωτισμένου καὶ ἀνιαροῦ ὕφους, τὸ ὁποῖο σίγουρα διακρίνεται σὲ ἀρκετὰ σημεῖα, προτείνουν τὴν ἀνάγνωση ἐνὸς σατιρικοῦ καὶ μὲ παιγνιώδη διάθεση γραμμένου κειμένου, ἢ, ὅπως πολὺ εὐστοχα σημειώνουν στὴν περίληψη στὸ ὀπισθόφυλλο, ἐνὸς μακάβριου «baaogue». Ἄλλωστε, ὁ ποιητὴς εἶχε ὡς στόχο νὰ τέρψει τὰ βασιλικὰ ὄτα, ἐνῶ τὸ ἀκροατήριό ποὺ διέθετε ἀνάλογη μὲ τὸν Θεοδόσιο παιδεία, ἦταν περισσότερο ἐξοικειωμένο ἀπὸ ὅ,τι εἴμαστε ἡμεῖς σήμερα μὲ τέτοιου εἴδους πανηγυρικοὺς. Τὸ εἶδος αὐτοῦ τοῦ κειμένου ἦταν ἴσως αὐτὸ ἀκριβῶς ποὺ ἀνέμεναν νὰ ἀκούσουν.

ΜΑΡΙΑ ΓΕΡΟΥΜΑΤΟΥ
ΠΕ/ΕΙΕ